

KANSAINVÄLISEN POLITIIKAN TUTKIMUKSEN ONGELMIA

Risto Hyvärinen

Valtiotieteellisen tutkimuksen lukuisista haaroista on kansainvälinen politiikka nuorimpia. Huolimatta tätä alaa kohtaan kautta aikojen eri tavoin tunnetusta kiinnostuksesta sen vakiintunut ja itsenäinen tutkimus on syntynyt vasta meidän vuosisatamme ja erityisessä määrässä parin viime vuosikymmenen kuluessa. Voimistuneen mielenkiinnon selittämiseksi ei riitä pelkästään sattumoisin lisääntynyt tieteellinen uteliaisuus. Vakuuttavammalta tuntuva kiihoke on sensijaan sosiaalisten olosuhteiden samanaikaisesti tapahtunut muutos, jonka vaikutuksen Friedrich ENGELS on aikoinaan tiivistänyt seuraavaksi lausumaksi: »Jos yhteiskunnalla on jokin teknillinen tarve, niin se kannustaa voimakkaammin tieteen edistymistä kuin kymmenen yliopistoa» (1).

Kansainvälisten suhteiden jo useita vuosisatoja vireillä ollut uudelleen muotoutuminen perustuu suurelta osalta tekniikan kehitykseen. Luonnontieteiden edistyminen sekä siihen välittömästi liittyneet käytännön sovellukset ovat lisänneet sekä kansainvälisten kosketusten ulottuvuutta että niiden lukuisuutta. Erityisen tärkeä merkitys tässä suhteessa on ollut liikennevälineiden kehityksellä, mikä tietysti on puolestaan seuraus monista luonnontieteellisistä löydöistä ja keksinnöistä. Kansainvälisten kosketusten lukumäärän lisääntymisen on joskus väitetty johtavan eri yhteiskuntien keskinäisen ymmärtämisen paranemiseen ja täten myös sotien vähenemiseen maapallolla. Tosiasiat eivät kuitenkaan täysin sopeudu mainittuun hypoteesiin. Rinnan kansainvälisten kontaktien kasvun kanssa ovat esimerkiksi sotien tuhovaikutukset voimistuneet. Mielenkiintoisia ovat tässä suhteessa esimerkiksi SOROKININ tutkimukset sodankäynnin intensiteetistä (2), jota kuvaavat indeksiluvut perustuvat sotien lukumäärään, niiden pituuteen, taistelujoukkojen ja tappioiden suuruuteen, sotaikäyvien maiden lukumäärään sekä taistelevien suhteeseen koko väkilukuun. SOROKIN ottaa lähtökohdaksi 1400-luvun intensiteetin, jolle hän antaa indeksiluvun 100. 12. vuosisadan sodankäynnin voimakkuus saa arvon 18, 1200-luvun 24, 1300-luvun 60, 1500-luvun 180, 1600-luvun 500, 1700-luvun 370, 1800-luvun — ihmeteltävän vähän — 120, kun taas meidän vuosisatamme puolestaan saavuttaa erittäin korkean indeksiluvun, nimittäin 3 080. Huoli-

matta 1600- ja 1800-lukujen poikkeuksellisista arvoista on yleinen kehitystendenssi selvästi havaittavissa. Sodankäynnin intensiteetti on kumulatiivisen voimakkaasti lisääntynyt keskiajan viimeisiltä vuosisadoilta alkaen. Voitaneen perustellusti väittää, että samanaikaisesti on tapahtunut — suuressa määrässä juuri tekniikan kehityksen seurauksena — kansainvälisten kontaktien luvun kasvamista. Saatetaankin sanoa, että kosketusten lisääntyminen ei suinkaan ole parantanut yhteisymmärrystä, vaan — päinvastoin — antanut yhä runsaampia riidanaiheita.

Kansainvälisten suhteiden piirissä on väkivaltaisten konfliktien tuho-vaikutusten kasvu tehnyt niiden rauhanomaisen ratkaisun sosiaalisesti polttavaksi ja täten myös niiden tieteellisen selvittämisen tarpeelliseksi. Niinpä — erään esimerkin mainitakseni — maailma uhraakin nykyään yli 100 miljoonaa dollaria vuosittain pelkästään kansainvälisten suhteiden säätelemiseen ja parantamiseen tähtäävien virallisten järjestöjen hyväksi puhumattakaan muista kansainvälisistä syistä aiheutuneista kustannuksista (3).

Poliittiset ongelmat ovat osoittautuneet valtioiden välisissä suhteissa sekä tärkeimmiksi että yleiseltä kannalta mielenkiintoisimmiksi. Yhteiskuntaelämän politisoituminen ei täten ole ollut vain valtiosisäinen vaan myös kansainvälinen ilmiö. Jotta olisi mahdollista ymmärtää muiden valtioiden poliittista käyttäytymistä, niiden toimintaa, on välttämätöntä saada luotettavaa, oman subjektiivisen perspektiivin ulkopuolelta hankittua tietoutta. Tällaisen — enemmän tai vähemmän — objektiivisen tiedon saavuttaminen on kuitenkin mahdollista vain tieteellisen tarkastelutavan käyttöönottamisen avulla. Kansainvälisen politiikan tutkimus tapahtuu täten luonnollisesti osittain hallitusten toimesta, mutta pääasiassa kuitenkin yliopistoissa ja korkeakouluissa, joissa kaikkialla myös virkamiehet koulutetaan.

Valtioiden välisten poliittisten suhteiden tutkimuksen puitteisiin liittyy runsaasti erilaatuisia ja -tasoisia probleemoita ja näkökohtia. Ne voidaan ryhmittää esimerkiksi seuraaviin kokonaisuuksiin: 1) kysymys tutkimuksen suuntautumisesta, sen peruslähtökohdista, 2) tutkimuksella ratkaistavat empiiriset probleemat, 3) tutkimuksen asema muiden tieteenalojen suhteen ja 4) (teoreettisen) tutkimuksen soveltamisen ongelma. Nämä kaikki näkökulmat liittyvät läheisesti toisiinsa. Tieteellisen työn suuntautuminen niin sanoaksemme eri muotivirtausten mukaan heijastuu luonnollisesti tutkimuskohteiden valinnassa ja probleemoiden ratkaisumenetelmissä. Käsitys jonkin tieteenalan — esimerkiksi juuri kansainvälisen politiikan — suuntautumisesta ja ongelmien käsittelytavoista ratkaisee taas sen aseman muiden tieteenalojen suhteen. Ja viimein kaikki nämä näkökohdat tulevat esille arvioitaessa tutkimuksen soveltamismahdollisuuksia käytännön elämässä. Vaikka edellä mainitut probleemaryhmät kietoutuvatkin toisiinsa, esitellään ne seuraavassa kukin omasta näkökulmastaan.

Edellä on viitattu kansainvälisen politiikan tieteellisen tutkimuksen nuoreen ikään. Tämä ei kuitenkaan yksiselitteisesti pidä paikkaansa. Esimerkiksi historiantutkijat kuvasivat ja selittivät kansainvälispoliittisia tapahtumia jo antiikin aikakaudella. Sen jälkeen, keskiajalla, myös kirkonmiesten sekä oikeusoppineiden mielenkiinto alkoi suuntautua näihin kysymyksiin. Uuden ajan alussa voimakkaasti vilkastunut poliittinen toiminta, joka ulkopoliitiikan suhteen heijastui yhä enemmän keskushallitusten lisääntyvän vallan ympärille koostuvien kansallisvaltioiden keskinäisessä kamppailussa, herätti laajenevan kiinnostuksen kansainvälispoliittisiin ilmiöihin. Tällöinhän MACHIAVELLI erinomaisen selvästi ja täsmällisesti esitti ne realistiset lähtökohdat, joihin monet tutkijat nykyäänkin perustavat käsityksensä. Samoihin aikoihin useat muut, esimerkiksi BODIN ja BACON sekä hieman myöhemmin GROTIUS ja HOBBS, toivat uusia näkökohtia valtioiden välisten poliittisten suhteiden tarkasteluun. Näiden tutkijoiden maininnat kansainvälisestä politiikasta olivat kuitenkin enemmän tai vähemmän irrallisia ja hajanaisia väitteitä muita yhteiskunnallisia ja poliittisia kysymyksiä käsittelevissä teoksissa.

Vasta 1800-luvulla alkoi valtioiden välisten poliittisten suhteiden tutkimus vähitellen suuntautua niille urille, jotka myöhemmin ovat johtaneet itsenäisen oppialan syntyyn. Luonnontieteiden edistyminen herätti muilla aloilla jäljittelynhalun ja täten pyrkimyksen yleisten kausaaliselitysten antamiseen. Kansainvälisen politiikan alalla nämä tulivat — kuten jo on mainittu — sosiaalisistakin systistä tähdellisiksi. Varsinainen historiantutkimus, vaikka olikin runsaasti käsitellyt poliittisia tapahtumia, ei ulottanut tavoitteitaan yleisten lainalaisuuksien etsimiseen. Näin ollen kansainvälisen politiikankin kausaaliselitysten esikuvat löydettiin juuri luonnontieteiden piiristä. Biologia antoi herätteitä rotujen eriarvoisuuteen perustuville teorioille, joita esittivät mm. ranskalainen GOBINEAU ja saksalais-englantilainen CHAMBERLAIN sekä myöhemmin tällä vuosisadalla tunnettu kansallissosialistinen rotuteoreetikko tai -mystikko ALFRED ROSENBERG. Maantiede taas oli alan tutkimuksessa sittemmin erittäin tärkeäksi muodostuvan geopolittisen koulukunnan perustana. Tunnetuimpia tästä näkökulmasta kansainvälistä politiikkaa tutkineita olivat mm. amerikkalainen ALFRED MAHAN ja englantilainen Halford MACKINDER, joiden teoriat — vaikka ovatkin jo yli puolen vuosisadan ikäisiä — yhä ovat arvostavan huomion kohteena. Huolimatta periaatteellisilta kannalta hyväksyttävistä, luonnontieteisiin vivahtavista työskentelytavoistaan 1800-luvun loppupuolen tutkimus kuitenkin oli vielä sangen yksipuolista. Tutkijoiden tarkastelutapa oli rajoitettu. Selitykset perustettiin yhteen ainoaan syyhyn tai syyryhmään, jonka merkitystä sitten paisuteltiin voimakkaasti. Samantapaisia käsityksiä valtioiden välisistä poliittisista suhteista on esitetty tämänkin vuosisadan puolella, joskin niiden arvovalta on selvästi laskemassa.

Vielä viisikymmentä vuotta sitten ei kansainvälisen politiikan akateemista opetusta juuri harjoitettu (4). Tosin vuonna 1900 Wisconsin'in yliopiston professori Paul REINSCH aloitti luentojen pidon maailmanpolitiikasta, mutta hänen toimintansa oli tuolloin vain poikkeus, jonka vasta jälkikäteen on voitu havaita olleen uuden suuntauksen ennusmerkki. Oppineiden käsitykset kansainvälisestä politiikasta olivat hajanaisia. Toiset tarkastelivat sitä historiantutkimuksen perspektiivistä, toiset kansainvälisen oikeuden puitteissa, eräät taas maantieteellisen ympäristön vaikutuksen seurauksena, eräät toiset rotujen eriarvoisuuden ilmaisijana, olipa tuolloin jo nousnut perusteellisia tutkijoita — kuten englantilainen HOBSON sekä marxilaiset — jotka katsoivat valtioiden välisiä poliittisia suhteita talouselämässä vaikuttavien tekijöiden valossa. Ensimmäinen maailmansota muutti kuitenkin sekä akateemista että yleistä kiinnostusta kansainväliseen politiikkaan. Melkeinpä kaikissa maissa kansalaiset kokivat sodan konkreettisesti kohdallaan. Myös yliopistoissa ryhdyttiin nyt yhä lisääntyvässä määrässä kiinnittämään alaan huomiota. Pian alkoi järjestetty akateeminen opetus. Ensimmäinen professuuri perustettiin Columbian yliopistoon New Yorkissa 1917 ja pian sen jälkeen, vuonna 1919, Eurooppaan, Wales'in yliopistoon. Opetus oli luonteeltaan melkeinpä kokonaan kuvailevaa, deskriptiivistä. Siihen liittyi myös runsaasti utopistisia elementtejä. Oltiin näet varmoja, että maailmansota oli ollut vain erehdys, jonka inhimillinen järki ja ymmärrys kyllä pystyisivät tulevaisuudessa estämään. Tällaista asennoitumista tuki erityisesti Kansainliiton ilmapiiri. Luultiin sängen yleisesti, että tuo valtioiden yläpuolella oleva organisaatio voisi menestyksellisesti kahlehtia valtioiden käyttäytymistä hallitsevat irrationaaliset voimat. Tutkimus oli niin optimistista, että kansainvälisten konfliktien — esimerkiksi sodan — käsittelyä pidettiin suorastaan sopimattomana ja päähuomio kiinnitettiin joko kansainvälisten tapahtumien kuvailuun tai sitten niiden tarkasteluun erilaisten sopimusten näkökulmista.

Pian tapahtui kuitenkin suunnanmuutos. Poliittinen todellisuus totalitaaristen valtioiden ekspansioyrkimyksineen oli selvästi ristiriidassa hyväuskoisen optimismin kanssa. Myös tutkimuksen piirissä alettiin vähitellen vaatia niin sanoaksemme totuuden katsomista silmästä silmään. Oli jätettävä pintailmiöiden ja muodollisten seikkojen deskriptio ja paneuduttava rohkein ottein realistiseen tutkimustyöhön. Samankaltainen asenteenmuutos oli jo jonkin verran aikaisemmin tuonut kansainvälisen politiikan emätieteen valtio-opin uuteen vaiheeseen. Luonteenomaista 1930-luvun tutkimukselle oli loitontuminen entisistä normatiivisista ja oikeustieteeseen kytkeytyneistä katsantokannoista sekä kaiken politiikan karakterisoiminen taisteluksi vallasta. Tämä näkemys herätti kiinnostusta mm. kansainvälisten konfliktien tutkimukseen. Tällöin myös monien yhteiskuntatieteen alojen tuloksia ryhdyttiin käyttämään hyväksi valtioiden välisten poliittisten

suhteiden selvittämisessä. Niinpä psykologian, antropologian, sosiologian ja kansantaloustieteen edustajat alkoivat yhä enemmän ja tasapuolisemmin vaikuttaa varsinaisten ammattimiestenkin käsityksiin kansainvälisestä politiikasta. Pidettiin tuolloin sangen yleisesti alan tutkimusta jonkinlaisena eri yhteiskuntatieteiden kansainvälisiä suhteita koskevien käsitysten synteesinä.

Mutta nuoren oppialan luonne harvoin on pysyvä. Uusin vaihe kansainvälisen politiikan tutkimuksessa sai alkunsa toisen maailmansodan yhteydessä. Poliittisen johdon käyttöön kutsuttiin eri maissa kansainvälisen politiikan spesialisteja, joiden tehtäväksi tuli asiantuntija-avun antaminen tilanteenarviointia suoritettaessa, ts. eräänlaisten ennusteiden laatimisessa. Koska kansainvälisepoliittisen tutkimuksen kehittämät keinot eivät yleensä olleet tällaiseen käytännölliseen tarkoitukseen soveltuvia, tuli tärkeäksi probleemaksi nyt metodien kehittäminen luotettavien ja käyttökelpoisten ennusteiden aikaansaamiseksi. Tämän vuoksi kansainvälisen politiikan tutkimus läheni entistä enemmän niitä yhteiskuntatieteen aloja, kuten sosiologiaa ja kansantaloustiedettä, joiden käytännöllinen soveltaminen eksaktisten metodien ansiosta on jo sangen kauan ollut mahdollista. Kansainvälisen politiikan tutkimuksen viimeaikaisen kehityksen tuloksista voidaan olla eri mieltä, mutta sitä tuskin käy kieltäminen, että ankaran empiirinen, ehkäpä voitaisiin sanoa sosiologinen näkökulma on eliminoinut turhaa spekulatiivista painolastia sekä herättänyt uudenkaltaisia tutkimusprobleemoita.

*

Valtioiden välisiä poliittisia suhteita voidaan siis tarkastella useasta erilaisesta näkökulmasta. Historiallisen lähtökohdan ottaminen johtaa toisenluontoiseen tutkimukseen kuin esimerkiksi systemaattisreaalitieellinen tarkastelutapa, joka pyrkii löytämään tutkittavassa ilmiössä vaikuttavia yleisiä lainalaisuuksia. Täten tutkimuksen yleisperspektiivin valinta luonnollisesti vaikuttaa käsiteltävänä olevien probleemoiden luonteeseen. Se, mikä yhdenlaiselle tutkimustyölle on tärkeätä, ei suinkaan ole yhtä mielenkiintoista toisesta näkökulmasta katsoen. Seuraavassa tarkastellaan kansainvälisen politiikan tutkimusongelmia lähinnä uudempien tutkimusvirtausten kannalta.

Eräät tutkijoiden mieltä kiinnostaneet kysymykset ovat luonteeltaan teoreettisia siinä mielessä, että ne eivät välittömästi kohdistu empiiriseen materiaaliin. Niiden ratkaiseminen saattaa kuitenkin muodostua merkittäväksi konkreettisiakin probleemoja ajatellen. Tässä mielessä haluan sivuta erästä politiikan tutkimuksen ydinongelmaa, nimittäin sen määrittelemistä, mitä politiikalla itse asiassa tarkoitetaan. Tosin tuota määrittelemistä ei eksplisiittisesti aina ole tarpeellista tehdä, mutta poliittisen toiminnan luonteen ymmärtäminen eri tavoin johtaa toisistaan poikkeavien ilmiöiden

sisällyttämiseen politiikan piiriin sekä sulkee vastaavasti tutkimuksissa pois eri perustein sellaiset ilmiöt, joita ei pidetä poliittisina. Mielestäni on taroituksenmukaista korostaa politiikan luonnetta valtataisteluna. En pyri tällä nostamaan väkivalta-politiikan merkitystä, vaan ainoastaan tähdentämään sitä inhimillisen käyttäytymisen piirrettä, joka ymmärtääkseni liittyy kaikkeen poliittiseen toimintaan, nimittäin vallanhalua, pyrkimystä kontrolloida muiden käyttäytymistä. Tuota pyrkimystä toteutetaan erilaisissa yhteisöissä pienistä urheiluseuroista kansojen perheeseen saakka hyväksikäyttäen erilaisia menetelmiä. Mielestäni tämä inhimillisiin valtapyrkimyksiin perustuva katsantotapa sallii mielenkiintoisten ja sosiaalisesti tärkeiden kysymysten esilleottamisen. Poliitiikan karakterisoiminen esittämälläni tavalla ei loogiselta kannalta kiellä muita mahdollisuuksia, mikä myös merkitsee sitä, että tuo klassillinen kiista politiikan lopullisesta luonteesta on lähinnä käsitettävä näennäisprobleemaksi. Poliitiikkahan on viime kädessä sitä, miksi se määritellään kussakin yhteydessä.

Kansainvälinen politiikka lienee tarkoituksenmukaisinta tulkita valtioiden väliseksi valtataisteluksi. Tällöin valtiot on käsitettävä niiksi yksiköiksi, joiden toiminnan eräs puoli, ulkopoliittikka, herättää tutkijan kiinnostusta. Useiden valtioiden ulkopoliittikan tai ehkä paremminkin ulkopoliittikkojen kokonaisuudesta muodostuu kansainvälinen politiikka ja viimein maailmanpolitiikka. Valtioiden toimintaa voidaan myös kutsua käyttäytymiseksi (englanniksi *state behavior*). Tältä kannalta katsoen on mielekästä tarkastella toisaalta valtion ulkopoliittisia *tavoitteita* ja toisaalta niiden saavuttamiseen tähtääviä *keinoja*. Sekä tavoitteiden asettaminen että keinojen määrääminen ovat ratkaisevasti riippuvaisia niistä reaalisista *rajoituksista*, joita ulkopoliittikka toteuttamisvaiheessaan saattaa kohdata. Joukko nykyisen tutkimuksen mielenkiintoisimmista problemeista voidaan ryhmitellä noiden kolmen kategorian, tavoitteiden, keinojen ja rajoitusten, puitteisiin. Tosin kansainvälisen politiikan tieteen piiriin kytkeytyy muitakin tärkeitä ongelmia, kuten kysymys annettavien kausaaliselitysten luonteesta.

Jos valtioiden käyttäytymistä tutkittaessa tunnetaan näiden *tavoitteet*, voidaan niiden ulkopoliittikkaa ja täten myös kansainvälisen politiikan kokonaisuutta sängen pitkälle tieteellisesti selittää ja ymmärtää. Valtioiden ulkopoliittisia tavoitteita saatetaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta. Ensiksikin on mahdollista yleisessä mielessä selvittää niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat kaikkien valtioiden tavoitteiden määrittämiseen. Toiseksi voidaan konkreettisemmalla tavalla tutkia tavoiteltavana olevia päämääriä tarkastelemalla yksityiskohtaisesti kunkin valtion ulkopoliittisten päätösten tekoa.

Tuo ensiksi mainittu, yleisempi näkökohta on luonteeltaan eräässä mielessä deterministinen. Sen kannalta tehdyt valtioiden tavoitteiden tutkimukset on suoritettu siten, että on pyritty löytämään ne syyt, jotka mää-

räävät tavoitteiden asettamisen. Tällöinhän itse tavoitteet ulkopoliittisessa toiminnassa ovat vain pohjimmaisena vaikuttavien tekijöiden heijastumia, jotka ehkä vain vähäisessä määrässä ja pintapuolisesti saattaisivat selittää kansainvälispoliittisia tapahtumia.

Tämäntapaisia katsantokantoja on useita. Erään sellaisen muodostaa valtioiden välisten poliittisten suhteiden tarkastelu ns. tasapainopolitiikan kannalta. Tasapainoteoriassahan oletetaan, että kansainvälinen politiikka — vaihtelevaisuudesta huolimatta — suuntautuu jatkuvasti tiettyä tasapainotilaa kohti. Jos näin on, politiikan muodostajien suorittama ulkopoliitiikan päämäärien asettaminen ilmeisestikin usein tapahtuu sellaiseen suuntaan, joka johtaa menetyn balanssin palauttamiseen. Samantapainen on myös käsitys ns. »valtakunnallisesta edusta» (englanniksi *national interest*), jota on edustanut mm. tunnettu amerikkalainen kansainvälisen politiikan tutkija HANS MORGENTHAU. *National interest* on ymmärretty kunkin valtion kohdalla tietyksi, melkeinpä ajattomaksi vakioperiaatteeksi, jota ulkopoliitikassa sovelletaan joko tietoisesti tai alitajuisesti riippumatta siitä, että valtiomiehet vaihtuvat. Niinpä esimerkiksi MORGENTHAU on tulkinnut Yhdysvaltain ulkopoliitiikan jatkuvaksi pyrkimykseksi asettua vastustamaan jokaista joko Euroopassa tai Kauko-Idässä mahtavaksi paisuvaa suurvaltaa. Tämä olisi johdonmukaista sen vuoksi, että ainoastaan ehdottoman hegemonian Atlantin tai Tyynen valtameren toisilla rannoilla saavuttava valtio saattaisi uhata Yhdysvaltojen turvallisuutta.

Myös ns. imperialismi-teoriat voidaan lukea sellaisten tulkintayritysten joukkoon, jotka selittävät ulkopoliittisten tavoitteiden määrittelyn deterministisesti. Jos tarkastellaan esimerkiksi LENIN'in käsitystä imperialismista, jonka mukaan tuotantotavan muuttuminen monopolistiseksi kapitalismiksi aikaansaa valtioiden ulkopoliitiikan muuttumisen ekspansionistiseksi, on siinä tavoitteiden asettaminen riippuvainen talouselämän ja viime kädessä tekniikan kehityksen laeista.

Deterministisiä ovat myös monet psykologiset selitykset valtioiden ulkopoliitiikan päämääristä. Jos esimerkiksi psykoanalyttiselta kannalta katsoen pyritään tulkitsemaan valtion käyttäytyminen seuraukseksi siellä vallitsevasta kulttuurimiljööstä, on ulkopoliittisten tavoitteiden suhteen tehty eräs ratkaisumahdollisuuksia rajoittava ennakkopäätös. Niinpä esimerkiksi Saksan ekspansio-politiikka, jonka harjoittamiseen aina on ollut kytkettynä laajentumistavoitteiden asettaminen, on tulkittu saksalaisen kulttuurin ja elämäntavan välttämättömäksi aggressiiviseksi tulokseksi. Tähän rinnastettavia hypoteeseja ovat monet antropologit esittäneet muista kansoista.

Ulkopoliittisten tavoitteiden ja päämäärien asettamisen yleistä, determinististä tarkastelua konkreettisemmän näkökohdan tarjoaa poliittisten päätöksien teon (englanniksi *decision-making*) empiirinen tutkimus, jonka perusteella tietysti saattaa olla mahdollista löytää myös yleisiä lainalaisuuksia.

sia. Ulkopoliittisen päätöksentekoprosessin käyttäminen kansainvälispoliittisten ilmiöiden tieteellisen selvittämisen lähtökohtana on vasta viime vuosina tullut esille tutkimuksessa. Tätä hypoteesia sovellettaessa tulkitaan valtion käyttäytyminen niiden toiminnaksi, jotka toimivat valtion nimissä. Toisin sanoen — kuten amerikkalainen Richard C. SNYDER on pelkistetysti ilmaissut — valtio määrittellään sen toimintaa johtaviksi päätöksentekijöiksi (5). Tältä kannalta tavoitteiden asettamista tutkittaessa työskentely saa jossakin määrässä yleensä virkakoneistoja, byrokratiaa, koskevan tutkimuksen luonteen. Merkityksellistä on tällöin selvittää mm. sitä, mistä päätöksentekijät saavat informaatiossa, millainen sosiaalinen tausta heillä on, miten he käsittävät tilanteen, miten heidät rekrytoidaan, mitkä seikat rajoittavat päätöksentekoa jne. Tämänkaltainen tarkastelutapa on hedelmällistä siksi, että tutkimus voi hyvin pitäytyä ankaran empiirisellä pohjalla. Mutta jollei empiirinen, yksityiskohtiin paneutuva tutkimus kiinnitä samanaikaisesti huomiota myös tavoitteiden valintaa mahdollisesti hallitseviin yleisperiaatteisiin, saattavat tulokset helposti pysyä vain deskriptiivinä, tapahtumia kirjaavina protokolleina.

Ulkopoliittisten päämäärien ja tavoitteiden saavuttamiseen pyritään erilaisia *keinoja* soveltamalla. Näitä voidaan tarkastella kolmesta eri näkökulmasta, nimittäin välineiden, menettelytapojen ja kohteiden kannalta.

Ulkopolitiikan harjoittamisen välineiden pääryhmät ovat tiedotusvälineet, hyödykkeet (tavarat ja palvelukset) ja väkivallankäytön välineet (sodankäyntivälineet). Niitä voidaan käyttää haluttujen päämäärien tavoittelussa soveltamalla erilaisia menettelytapoja, jotka luonteensa puolesta saattavat olla aktiivisia eli hyökkäyksellisiä tai passiivisia eli puolustusellisiä. Aktiivisia menettelytapoja ovat tiedotustoiminta, taivuttaminen neuvotteluilla, kumouksellinen toiminta, uhkaaminen, väkivalta ja hävitys. On ollut myös tavanomaista jakaa menettelytavat sotilaallisiin, taloudellisiin ja diplomaattisiin sekä propagandaan. Sotilaallisia toimenpiteitä ovat tällöin lähinnä kumouksellinen toiminta, uhkaaminen, väkivalta ja hävitys sekä taloudellisia monet neuvotteluihin liittyvät taivuttamispyrkimykset. Diplomatia puolestaan esiintyy tavalla tai toisella kaikkien ulkopoliitiikan alalla sovellettavien menettelytapojen yhteydessä. Propaganda taas on kytkeytynyt lähinnä tiedotustoimintaan, taivuttamiseen neuvotteluilla sekä uhkaamiseen. Toisen menettelytapojen pääryhmän muodostavat puolustuselliset eli passiiviset toimenpiteet. Nämä voivat olla joko alistumista eli suostumusta, vastustusta tai vastatoimintaan ryhtymistä. Mikäli muiden valtioiden ulkopoliittisia toimenpiteitä vastustetaan tai niiden suhteen ryhdytään vastatoimenpiteisiin, menettelytavat ovat samoja kuin ne, jotka edellä luettiin aktiivisten toimenpiteiden piiriin kuuluviksi.

Ne kohteet, joihin ulkopoliitiikan välineiden soveltamisen avulla pyritään saamaan vaikutusta, voivat olla joko vieraan valtion hallitus, hallittavat

eli kansa tai ulkopoliitiikan kannalta tärkeät materiaaliset kohteet. Hallitukseen voidaan vaikuttaa esimerkiksi uhkaamalla, hallittaviin tiedotustoiminnalla ja materiaaliin kohteisiin hävittämällä ne.

Edellä on valtioiden käyttäytymistä, toisin sanoen sen ulkopoliitiikan muodostajien tavoitteiden ja keinojen valintaa, tarkasteltu riippumatta siihen vaikuttavista *rajoittavista tekijöistä*. Kuitenkaan päämäärien asettaminen ja menettelytapojen soveltaminen eivät tapahdu mielivaltaisesti. Kuten kaikki inhimillinen toiminta on mahdollista vain tiettyjen edellytysten vallitessa, samoin ulkopoliittiset toimenpiteet riippuvat monista, usein tapahtumia tarkasteltaessa unohdetuista seikoista. Ryhtymättä nyt tarkemmin paneutumaan näiden syiden vaikutusten eroavuuksiin todettakoon vain, että valtion käyttäytymistä kussakin tilanteessa rajoittavat — vieraiden valtioiden vaikutusten ohella — tavallisesti tiettyinä ajankohtana vakio-*luontoisina* pidettävät edellytykset tai voimavarat. Tällaisen taustan poliittisten päätösten teolle muodostavat mm. maantieteelliset olosuhteet, luonnonvarat, teollisuuden tai ehkä paremminkin koko talouselämän suorituskyky, teknillinen koulutustaso, sotilaallinen valmius, väkiluku sekä sosiaaliset normit ja yhteiskunnan rakenne. Mikäli ulkopoliitiikalla näiden seikkojen kohdalla on luja perusta, politiikan muodostajien valinnanvapaus sekä tavoitteiden asettamisen että menettelytapojen soveltamisen suhteen on laaja. Niinpä suurten ja pienten valtioiden tosiasiallinen ero kansainvälisessä politiikassa piilee juuri tuossa valintamahdollisuuksien laajuudessa. Edellisten — esimerkiksi Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain — kyky asettaa erilaisia tavoitteita ja valita vaihtelevia keinoja on valtavasti suurempi kuin jälkimmäisten — esimerkiksi Suomen ja Tanskan — joiden tavoitteet ovat vaatimattomat ja menettelytavat useasti vain passiivisia.

Tosiasiallisten mahdollisuuksien ja päätöksentekijöiden tilanteenarviointikyvyn välillä saattaa kuitenkin olla epäsuhde. Niinpä ulkopoliitiikan päämäärät on monesti asetettu huomioonottamatta käytettävissä olevien keinojen rajoittuneisuutta. Esimerkiksi kansallissosialistisen Saksan ulkopoliitiikan tavoitteet olivat sen tosiasiallisen suorituskyvyn ulkopuolella. Samoin voitaneen pitää eräiden suomalaisten rohkeimpia poliittisia tavoitteita ns. Jatkosodan aikana sellaisina, jotka eivät olleet sopusoinnussa käytettyjen keinojen kanssa. Tietysti saatetaan omat keinot myös aliarvioida ja täten päätyä vain vähäisten päämäärien asettamiseen. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, jos politiikan muodostajat on tiedotustoiminnalla ja uhkauksilla tehty alistumiselle halukkaiksi.

Kaikesta edellisestä ilmenee, että valtioiden toimintaa kansainvälisessä politiikassa voidaan tutkia tarkastelemalla — paitsi ulkopoliitiikan materiaalisia ja sosiaalisia perusedellytyksiä — niiden tavoitteiden asettamista ja keinojen valintaa. Tällöin erityisen tärkeän tutkimuskohteen muodostaa ulkopoliittisen päätöksen teko siihen kytkeytyvine tilanteenarviointeineen.

Mikäli päämäärät ja keinot ovat toistensa suhteen sopusoinnussa, voidaan puhua menestyksellisestä ulkopoliitikasta. On selvää, että eri valtioiden ulkopoliitiikan suuret, kaukaiset päämäärät saattavat olla erittäin jyrkästi toistensa kanssa ristiriidassa; esimerkiksi voidaan olettaa, että kaikki suurvallat tavoittelevat lopullista maailmanherruutta jossakin muodossa. Mutta tietoisuus omien keinojen rajoittuneisuudesta ja muiden mahdollisuuksista on omiaan hillitsemään päätöksentekoa. Useimmitenhan pyritään juuri kohtuullisiin konkreettisiin tavoitteisiin ns. rauhanomaisten keinojen avulla. Jos taas tilanteen arviointi on johtanut toisenlaatuisiin tuloksiin, eivät valtiot yleensä ole kaihtaneet väkivaltaisten keinojen käytäntöönottoa.

Edellä esitetty tarkasteluperspektiivi ei suinkaan ole ainoa. Menestyksellisesti voidaan kansainvälistä politiikkaa selittää myös ottamalla lähtökohdaksi esimerkiksi kansainvälisten järjestöjen toiminta tai kansainväliset oikeudelliset suhteet. Kansainvälistä järjestäytymistä tutkittaessa saateetaan huomio kiinnittää myös tuohon selvään integroitumistendenssiin, mikä valtioiden välisissä suhteissa jo pitemmän aikaa on ollut havaittavissa. Mm. amerikkalainen sosiologi Hornell HART on tutkimuksessaan »Technology and the Growth of Political Areas» (6) osoittanut, että tekniikan kehitys on aikaansaanut yhä jatkuvaa ja kiihtyvää, saman poliittisen johdon alla olevien alueiden laajenemista. Mikäli taas kansainvälistä politiikkaa halutaan tutkia juridisesta näkökulmasta, tarjoavat valtioiden väliset sopimukset ja sopimusjärjestelmät mielenkiintoisia kohteita. Tietystä perspektiivistä — olipa se sitten mikä tahansa — suoritettu kansainvälisen politiikan tarkastelu jää kuitenkin välttämättömästi yksipuoliseksi, jollei tutkimustyön yhteydessä kiinnitetä huomiota myös muihin näkökantoihin osoittamalla käytetyn lähtökohdan suhde toisiin. Tämä herättääkin kysymyksen valtioiden välisten poliittisten suhteiden tutkimuksen asemasta muiden tieteenalojen suhteen.

*

Kansainvälisen politiikan yhteys muihin yhteiskuntatieteen aloihin on jo tuotu esille. Sellainen tarkastelutapa, joka kiinnittää päähuomionsa yleistäviin näkökohtiin, lainalaisuuksien etsintään, luetaan luonnollisestikin systemaattisen yhteiskuntatieteen piiriin, kuten kansantaloustiede, sosiologia, valtiotiede jne. Itse asiassa kansainvälisen politiikan tutkimuksen asema muiden tieteenalojen suhteen ei nykyään muodosta mitään erityistä, vakavaa ja ajankohtaista probleemaa. Sen suhde poliittiseen tieteseen lienee kuitenkin maininnan arvoinen. Valtiotieteellä tarkoitetaan yleensä poliittisten ilmiöiden systemaattista tutkimusta. Kansainvälinen politiikka on täten eräs valtiotieteen ala. Toinen kysymys on tietenkin se, olisiko kansainvälisen politiikan — samoin kuin monien muidenkin valtiotieteen erikoisalojen — opetus tarkoituksenmukaista järjestää itsenäisesti suoritet-

tavaksi vai välittömästi emätieteeseen kytkettynä. Järjestetäänpä tuo käytännön seikka tavalla tai toisella, on syytä korostaa, että kansainvälisen politiikan tutkimusmateriaali koostuu hyvin suuressä määrässä samankaltaisista ja suorastaan samoista empiirisistä ilmiöistä kuin muidenkin sosiaali-tieteiden. Tutkimuksen näkökulma ja tavoitteet vain vaihtelevat kunkin tieteenalan mukaisesti. Tämä merkitsee myös sitä, että valtioiden välisten poliittisten suhteiden tieteelliselle selvittämiselle on hyödyksi, jos tutkija jatkuvasti seuraa muidenkin alojen kehitystä.

*

Monesti tieteellisen tutkimuksen arvo mitataan sen soveltamiskelpoisuuden mukaan, mikä tietysti yhteiskunnan kannalta on tarkoituksenmukaista. Useita yhteiskuntatieteen aloja, kuten kansantaloustiedettä ja sosiologiaa, käytetään sängen yleisesti soveltavina tieteinä. Voidaanko täten myös ajatella kansainvälisen politiikan tutkimuksen soveltamista? Tähän kysymykseen on usein vastattu kielteisesti korostaen käsiteltävien ilmiöiden monimutkaisuutta ja yksilöllistä luonnetta sekä niistä saadun tiedon epämääräisyyttä. Sen sijaan on tähdennetty kokemusperäisen ymmärtämisen ja näkemysten suurta merkitystä.

Nämä vastaväitteet muistuttavat jossakin määrässä niitä huomautuksia, joita on esitetty muilla sosiaalisilla aloilla tapahtuvaa suunnittelua vastaan. Voidaan kuitenkin sanoa, että koska esimerkiksi ulkopoliittisia päätöksiä joudutaan joka tapauksessa suorittamaan, on niiden hyvä perustua mahdollisimman laajaan asiaa koskevaan tietoaaineistoon. Kaiken järjen nimessä asiallinen, monipuolisesti harkittu ratkaisu on parempi kuin lyhytnäköinen, ehkäpä tavoitteiden ja keinojen valintaa rajoittaviin aatteellisiin käsityksiin perustuva päätös. Tämän nojalla ei ymmärtääkseni ole olemassa rationaalista syytä kieltäytyä soveltamasta kansainvälisen politiikan tutkimuksen tuloksia. Se, miten tuo voisi käytännössä tapahtua, on tietysti toinen kysymys. Eräs mahdollisuus on asettaa hyvä perehtyneisyys kansainväliseen politiikkaan ulkopoliittisiin päätöksiin vaikuttavien henkilöiden ja virkamiesten pätevyys ehdoksi. Tämä pätevyys saavutettaisiin akateemisilla opinnoilla. Toinen mahdollisuus on asettaa poliittisen johdon käyttöön asiantuntijoita, joiden tehtävänä olisi kansainvälisen tilanteen jatkuva seuraaminen, lyhyen, keskipitkän ja pitkän tähtäimen ennusteiden laatiminen sekä suositusten antaminen poliittiselle johdolle kussakin tilanteessa kysymykseentulevista vaihtoehdoista sekä tavoitteiden että keinojen valinnan suhteen. Myöskin kysymys yleismaailmallisesta rauhantilasta liittyy kansainvälisen politiikan suunnittelumahdollisuuksiin. Jollei tällaisia mahdollisuuksia oleteta olevan, ovat kansainvälisten konfliktien kontrollointiyitykset toivottomia, koska sodat silloin puhkeavat ikäänkuin kohtalon sallimuksesta täysin riippumatta mistään kausaalisesta lainalaisuudesta ja siihen perus-

tuvasta suunnittelusta. — Käytettiinpä kansainvälisen politiikan tutkimustuloksia sitten hyväksi tai ei, ilmeistä on, että alaa koskeva, yhä laajeneva ja syvenevä tieto tarjoaa entistä paremmat mahdollisuudet valtioiden välisten poliittisten suhteiden ymmärtämiselle.

*

Kansainvälisen politiikan tutkimus — kuten politiikan tutkimus yleensäkin — on viime aikoina saanut osakseen yhä suurempaa mielenkiintoa. Meidänkin maamme joutuessa tulevaisuudessa ilmeisesti entistä kiinteämpään ja taajempaan kanssakäymiseen ulkovaltojen kanssa, jolloin myös kansainvälisepoliittiset ongelmat tulevat voimakkaammin ja jatkuvasti esille, olisi kannaltamme tarkoituksenmukaista, että kansainväliseen politiikkaan ja muihin kansainvälisten suhteiden aloihin hyvin perehtyneitä henkilöitä olisi käytettävissä. Tämä edellyttänee kuitenkin nykyistä huomattavasti voimakkaamman asiallisen kiinnostuksen heräämistä kansainvälisiä kysymyksiä kohtaan.

L Ä H D E V I I T T E E T

- 1) *Sidney Hook*, Towards the Understanding of Karl Marx (New York, 1933) s. 279.
- 2) Ks. *Quincy Wright*, A Study of War (Chicago, 1942) s. 237.
- 3) *Quincy Wright*, The Study of International Relations (New York, 1955) s. VII.
- 4) Kansainvälisen politiikan tutkimuksen historiasta ks. esim. *Kirk*, The Study of International Relations (New York, 1947) sekä *Wright*, m.t. (1955).
- 5) *Richard C. Snyder*, *H. W. Bruck* ja *Burton Sapin*, Decision-making as an Approach to the Study of International Politics (Princeton, 1954) s. 36.
- 6) *William Fielding Ogburn* (toim.), Technology and International Relations (Chicago, 1949) ss. 28—57.

Jokainen todellinen historia on nykyajan historia.

Benedetto Croce.

*

Esseisti ei ole puolueettomuuteen pyrkivä tiedemies, vaan subjektiivinen tulkitsija, jolla on lupa esittää kärjistettyjä väittämiä oman näkemyksensä pohjalta.

Arvi Kivimaa.

*

Romantiikka on politiikan näkemistä historiallisesti, realismi historian näkemistä poliittisesti.

Göran Schiödt.